

BOTH NOÉMI ZSUZSANNA

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE

Balázs Sándor: *Jakabffy Elemér és a Magyar Kisebbség*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2012, 386 oldal

1995-ben *Lugosi üzenet* címmel jelent meg Balázs Sándor (született 1928) monográfiája¹ a két világháború közötti időszak egyik legmeghatározóbb erdélyi magyar folyóiratáról, a *Magyar Kisebbségről* (MK, 1922–1942).² Az 1995-ben megjelent kötet publikálásának előzményei a romániai államszocialista korszakig nyúlnak vissza, hiszen az MK törtnetének monográfiája már az 1980-as években megjelenésre kész stádiumban volt, azonban a kézirat publikálását a korszakban egyre erőteljesebbé váló cenzúra megakadályozta. A 2012-ben napvilágot látott, *Jakabffy Elemér és a Magyar Kisebbség* című Balázs Sándor-kötet, a több mint tizenöt évvel korábban publikált írásnak a kiegészített formában való újrakiadása. A monográfia újbóli megjelentetésének elsődleges indoka az 1995-ös kiadás alacsony példányszáma volt, ami azonban nem akadályozta meg a szerzőt abban, hogy a törzsszöveg kiegészítéseként, majd 100 oldal terjedelmű *Függelék*ben, négy olyan új szöveget is beillesszen a kötetbe, melyekben Jakabffy Elemér (1881–1963) életművének egy-egy kiemelkedően fontos mozzanatát elemzi.³ A Jakabffy Elemér ideológiai beállítottságát, politikai tevékenységét, gazdasági koncepcióját, illetve kisebbségvédelem terén kifejtett tevékenységének az analógiáját vizsgáló szövegek kötetbe való beillesztése sok tekintetben kiegészíti a törzsszövegben közölt írásokat, jelenlétük – Jakabffy Elemér MK körében betöltött kulcsfontosságú szerepe révén – indokolt.

A két világháború közötti romániai viszonyok között a *Pásztortűz* (1921–1944) mellett, a havonta két alkalommal megjelenő MK volt az egyedüli olyan magyar sajtótermék, amely több mint húsz éven keresztül életképes maradt, ugyanakkor egyedüli folyóirat volt, amely megjelenésének hosszú ideje alatt mindvégig megőrizte eredeti formáját. A lap elindulásakor a szerkesztőhármas Jakabffy Elemér, Sulyok István (1891–1945) és Willer József (1884–1972) voltak, közülük azonban Jakabffy Elemér volt az egyedüli, aki az elsőtől az utolsó számig részt vállalt, 1924-től pedig felvállalta a lap szerkesztői feladatainak az ellátását, illetve felügyelte a folyóirat eredeti arculatának a megtartását.

A lap, szerkezetét tekintve több részből/rovatból állt, melyek együttesen igyekeztek távlati és helyzetképet nyújtani a romániai, illetve az európai kisebbségek helyzetéről. A különböző rovatcímek alatt megjelenő írásoknak

közös vonása volt az egyszempontú kisebbségi perspektíva állandó jellegű alkalmazása, ami az MK esetében nem egysíkúságot, hanem sokkal inkább azt jelentette, hogy a hatalmi döntések mindegyike többé vagy kevésbé, de mindenképpen kihatással van a kisebbségi közösségek helyzetére.

Balázs Sándor Jakabffy Elemér ideológia beállítottságát leginkább a liberális demokrácia által körülírható közegbe illeszti be, amely szemlélet – Jakabffy Elemér kulcsfontosságú szerepe révén – az MK profilját is immansens módon meghatározta. Az MK természeténél, illetve hosszú és rövid távú céljainál fogva, nem kizárólag a magyar olvasóközönséget célozta meg, így a szerkesztők igyekeztek a nyelvi akadályokra, illetve a létező előítéletekre tekintettel lenni, reflektálni, így is segítve a hivatásként felvállalt célok beteljesítését. A bábeli örökség áthidalása érdekében a lap szerkesztői 1923-tól megjelentették az MK testvérlapját *Glusul Minorităților* címmel, illetve az egyes lapszámokból *Die Stimme der Minderheiten* és *La voix des Minorités* című, német és francia nyelvű különnyomatokat készítettek. Az *előítéletek* alatt e helyen elsősorban a minduntalan felbukkanó revíziós igényekkel szembeni, mindenekelőtt román részről körvonalazódó ellenérzést kell érteni, amellyel szemben az MK-nak szükségképpen állást kellett foglalnia, hiszen kisebbségvédelmi tevékenységet – egyszer s mindenkor – kizárólag a kisebbségi⁴ státusz elismerésével és a demokratikus értékek felvállalásával lehet folytatni. Ebből következően „az MK tényként elfogadta a történelem formálta realitást, azt, hogy magyar nemzeti kisebbségünk az adott román állam keretei között él” (52. p.). Jakabffy Elemér egyértelműen promoválta a magyarság számára a román nyelv elsajátítását, illetve a román kultúra megismerését, amelynek hiányában elképzelhetetlennek látta a magyarság többségi társadalomba való integrálódását. Ezzel együtt azonban a kényszerűséget és a nemzeti elnyomást a hatalom asszimilációs kísérleteivel együtt, egyértelműen elutasította. Kizárólag ennek az elemzési perspektívának az alkalmazásával volt megvalósítható az, hogy a román elit egy-egy kiemelkedő személyisége (mint például Aurel Socol, Constantin Rădulescu-Motru, Constantin Costa-Foru, Petru Groza, Silviu Dragomir, sőt esetenként Nicolae Iorga) azonosulni tudott az MK által felvállalt célokkal. A lap által képviselt értékekre vezethető vissza az is, hogy a két világháború közötti szigorú cenzúra egyáltalán engedélyezte a folyóirat kiadását, miközben „480 számának egyikéből sem hiányzott a jogvédő, sőt jogkövetelő hang”.⁵

A Jakabffy Elemér által kiemelt fontosságúnak ítélt kisebbségi problémák (*minimális program*) és az MK hasábjain megjelenő tanulmányok tematikája korrelációt mutat főleg abban a tekintetben, hogy mindkettőnek az alapját az 1918-as gyulafehérvári nyilatkozat, illetve a párizsi békeszerződések alkalmazásával aláírt kisebbségjogi szerződés betartásának a követelése képezte.⁶

Hasonlóan az etnikai különbözőséghez való viszonyulásához, az MK a felekezeti széttagoltságon is igyekezett felülkerekedni, így megpróbálva el-

kerülni a kizárólagos elkötelezettséget, amely tovább súlyosbította volna az erdélyi magyar közösségek társadalmára amúgy is jellemző széttagoaltságot (L. például az *Erdélyi Fiatalok*, a *Hitel*, a *Korunk* köre közötti konfliktusoktól terhelt kapcsolatot).

Az MK 1922 és 1942 közötti történetének periodizálása a megjelent számok szerkezeti és ideológiai kontinuitása következtében, illetve a folyóirat nemzetpolitikai jellege folytán (ami az aktualitásokra való reflektálást is implikálja) a két világháború közötti korszak gazdasági és politikai valóságának a vizsgálatával együtt végezhető el. Balázs Sándor, elemzésében az MK történetét öt korszakra osztja, mely korszakok elsősorban a lap szerkesztői által kitűzött célok, illetve a mozgástér tekintetében különböznek egymástól.⁷ Az interbellikum korszakának a második felében, a jobboldali mozgalmak felerősödésével, a magyar nemzetpolitikai szemle lehetőségei fokozatosan beszűkültek, ami minőségi romlást eredményezett. Az 1938 és 1940 közötti, királyi diktatúrának nevezett korszakban az MK, a politikai pártok felszámolásával, elvesztette támaszát (Országos Magyar Párt – OMP), így a gyökeresen megváltozott körülményeket a helykeresés, illetve a kisebbségi magyarság helyének újrafogalmazási kényszere jellemezte. Az 1940-es változások dél-erdélyi viszonylatban, a kisebbségi magyarság szempontjából katasztrófálisak voltak, hiszen ettől kezdve az amúgy is hátrányos helyzetet a *félerdélyi* státusz is fokozta, amely lényegében kétirányú megpróbáltatást jelentett. Az MK a megfélemlített olvasóközönség számára, 1940 és 1942 között, a korábban is felvállalt kötelezettségek mellett megpróbálta pótolni az Észak-Erdélyben maradt intellektuális csoportok által végzett munkát, ami azonban az adott körülmények között eleve bukásra volt ítélve.⁸

Az MK státuszát illetően fontos kérdés a folyóirat OMP-vel szembeni helyzete, hiszen a lap munkatársainak nagyobb része – ahogyan maga Jakobffy Elemér is – a Magyar Párt elkötelezett híve és tagja volt, ami a publikálásra kerülő írások szellemiségében is kifejezésre jutott. Az MK OMP-vel szembeni lojalitása ellenére állítható, hogy a lap nem volt pártorgánium, amit már önmagában az MK élettartama is bizonyít, hiszen a folyóirat úgy megalakulásakor, mint a megszűnésekor, időben megelőzte, illetve túlélte a két világháború közötti Romániában működő magyar pártot. Az MK és az OMP létezésének időbeli eltolódása mellett a lap politikai függetlenségét az is bizonyítja, hogy nem egy esetben a szerkesztők teret adtak Magyar Párt egy-egy lépését bíráló írásoknak is. Tágabb értelmezési keretet alkalmazva azonban „a magyar párti politika közelsége a folyóiratot is alapvetően ellenzékivé tette” (57. p.).

Balázs Sándor fentiekben elemzett kötetével a két világháború közötti erdélyi magyar folyóiratok egyik legszínvonalasabbjának és legbefolyásosabbjának monográfiáját írta meg. A szerző által választott kronológiai keret által a kötetben szépen kibontakozik az MK fejlődési íve, melyet a szerző a korszak romániai fejlődési irányvonalaival egyetemben, illetve abba beleágyaz-

va mutatott be. A korszakra való széles rálátást a szerző eddigi kutatásai is segítették, hiszen Balázs Sándor a két világháború közötti erdélyi szellemi és politikai élet egy-egy szegmensével az e helyen elemzett kötet publikálását megelőzően több ízben is foglalkozott.

A *Jakabffy Elemér és a Magyar Kisebbség* című kötet pozitívumainak sorába tartozik a pusztai történeti rekonstrukció meghaladása is, ami ez esetben mindenekelőtt a nemzetpolitikai szemle történetének az elemzése során alkalmazott szellemtörténeti szempontok érvényesülését jelenti. Ahogyan azt Balázs Sándor is jelzi könyvében, az MK történetének a kutatása nem teljes mértékben új a magyar történetírás számára, azonban a folyóirat mindmáig nem kapta meg az őt megillető helyet a romániai társadalomkutatókat érdeklő témák között (67. p.). Balázs Sándor az MK általános tájékozódási irányainak a felvázolására törekedett, mely célt kétségtelenül sikerült beteljesítenie, azonban az egyes részproblémák felőli megközelítések továbbra is a társadalomkutatók jövőbeli céljai között kell, hogy szerepeljenek.

Jegyzetek

- ¹ BALÁZS Sándor: *Lugosi üzenet*, Kölcsey Kör, Szatmárnémeti, 1995.
- ² A folyóirat *Nemzetpolitikai szemle az erdélyi magyar nép számára* alcímet viselte. Összesen 21 évfolyama jelent meg a két világháború közötti időszakban, ennek repertóriumát Kazai Magdolna készítette el. Az Erdélyi Magyar Adatbank oldalán a repertórium online is hozzáférhető: <<http://mk2.adatbank.transindex.ro/bibl.php>> (letöltve: 2013. 03. 25.).
- ³ A *Függelékben* közölt írások mindegyike korábban megjelent, illetve előadás formájában elhangzott szövegeket tartalmaz (L. *Két mozzanat újraértékelése Jakabffy Elemér életében; Jakabffy Elemér a képviselő; Jakabffy Elemér és a kisebbségi gazdasági gondolkodás; Jakabffy Elemér és a kisebbségi képviselet analógiája*).
- ⁴ *Kisebbségi* közösségek alatt, úgy Jakabffy Elemér, mint ahogyan Balázs Sándor is, az adott ország határai között élő társadalmon belül elkülöníthető kisebb csoportokat ért, következésképpen nem minőségi, hanem mennyiségi meghatározottságról van szó.
- ⁵ A lap önmagát *nacionalistaként* határozta meg, azonban a fogalmat a nemzeti öntudatosság, és nem a nemzet nevében elkövetett túlkapásokra vonatkozóan használta. Az utóbbira az *ultraracionalista* terminológiát alkalmazta, amelytől a folyóirat – már csak a kisebbségi helyzetből adódóan is – a két világháború közötti időszak végéig egyértelműen elhatárolódott, illetve amelyet egyértelműen elutasított (53. p.). A szélsőjobb-oldali köröktől való elhatárolódáshoz hasonlóan az MK a szélsőbaloldali ideológiát is elutasította.
- ⁶ A gyulafehérvári nyilatkozatra és a párizsi szerződés alkalmával aláírt kisebbségvédelmi státútumra való hivatkozás mindenekelőtt a folyóirat létezésének első periódusára jellemző. Ennek ellenére – az egyes periódusban jelenlévő aktuális problémák mellett

– a két világháború közötti időszak egészét végigkíséri az 1918-as, 1920-as nyilatkozatokban benne foglalt kisebbségjogi pontokra való hivatkozás.

- ⁷ Az MK történetének a fenti szempontok szerint elvégzett korszakolása Balázs Sándor kötetében az egyes fejezetek tagolásaként is szolgált, melyek a sokatmondó fejezetcímekkel a következőképpen néznek ki: *Gyulafehérvár szelleméért* (1922–1924), *Viszonylagos stabilizálódás – A stabilitás hiánya* (1924–1928), *Válság és erőátcsoportosulás* (1928–1933), *A királyi diktatúra felé* (1933–1938), *A szálak összekuszálódnak* (1938–1942).
- ⁸ Balázs Sándor könyvében nem utal rá, azonban arra vonatkozóan, hogy az egyre romló körülmények között mennyire magára maradt a dél-erdélyi magyarság, illetve a dél-erdélyi magyar problémák képviselőjét felvállaló MK, nagyon jó példa a *Hitel* levéltári anyagában fellelhető szakmai levelezésnek az egyik darabja, amelyben Albrecht Dezső 1943. (!) január 24-én kelt, Kéki Bélának címzett levelében arra hívja fel szerkesztőtársának a figyelmét, hogy „Most döbbsent belém a mulasztás, hogy a dél-erdélyi magyarság helyzetéről eddig semmit sem írtunk.” Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága (Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Cluj), F. 944. Redacția ziarului „Hitel” /1. 1.a.